

voortvaren. Kennis en liefde, geloof en werken, moeten op het innigst verbonden blijven. „Want daar het geloof Christus aanvaardt, zooals Hij ons door den Vader wordt voorgesteld, en Christus ons niet slechts wordt voorgesteld tot rechtvaardigheid, vergeving van zonden en vrede, maar ook tot heiligmaking en een bron van levend water, zal ongetwijfeld het geloof Hem nooit naar behooren kunnen kennen, zonder dat het tevens de heiligmaking des Geestes aangrijpt. Of indien iemand het nog duidelijker gezegd wil hebben: het geloof is gelegen in de kennis van Christus. Christus kan niet gekend worden dan met de heiligmaking Zijns Geestes. Hieruit volgt, dat het geloof op geenerlei wijze van de vrome gezindheid mag worden losgemaakt.”⁸⁾

e. En eindelijk zullen wij vooral het gebed niet verwaarlozen. „Verder kan met geen woorden genoegzaam uitgelegd worden, hoe noodzakelijk en hoe veelsinds nuttig de oefening des gebeds is.”⁹⁾ Het moet ons duidelijk zijn, „hoe ontbloot en ledig de mensch is van alle goede dingen en hoe hem alle hulpmiddelen der zaligheid ontbreken. Daarom, indien hij middelen zoekt om daarmede zijn armoede te hulp te komen, moet hij buiten zichzelf gaan en zich die van elders verwerven.”¹⁰⁾ Daar al wat wij nodig hebben en wat ons in ons zelf ontbreekt, in Christus is neergelegd, is ons nodig, „dat wij in Hem zoeken en van Hem door gebeden vragen datgene, waarvan wij geleerd hebben, dat het in Hem is.” „Door de weldaad van het gebed verkrijgen wij dus dit, dat wij doordringen tot die rijkdommen die voor ons bij den Hemelschen Vader zijn weggelegd. Want het gebed is een zekere samenspreking der menschen met God, waardoor zij, het heiligdom des hemels binnengaan zijnde, Hem over zijn beloften in eigen persoon aanspreken... door het gebed worden uitgegraven de schatten, die door het evangelie des Heeren aangewezen zijn en die ons geloof aanschouwd heeft.”¹¹⁾ Het is zoo erg niet, wanneer gij veel mist en u alles ontbreekt, wanneer ge het slechts in een gebed omzet tot uw God.

Wanneer deze middelen naarstig door ons worden waargenomen, mag verwacht, dat onze vroomheid tot het hoogste zal opklimmen en tot het diepste zal doordringen, dat voor ons hier beneden bereikbaar is; en dit hoogste en diepste is de rust in de uitverkiezing Gods.

Misschien hebt ge van mij verwacht, dat ik over haar het eerst zou gesproken hebben. Toch doe ik dit het laatst. En wanneer ik zóó handel, ben ik in goed gezelschap. Niemand minder dan Calvin staat aan mijn zijde. Ook hij heeft de praedestinatie in zijn Institutie niet aan 't begin gezet. Hij is er niet mee aangevangen, om daaruit al het andere logisch af te leiden. Maar hij brengt haar ter sprake aan het eind van het derde boek.

Als hij daarin beschreven heeft de ordo salutis, of de wijze waarop de genade van Christus verkregen wordt, en als hij over het gebed gehandeld heeft, dan komt vanzelf de vraag naar voren, hoe het komt, „dat het verbond des levens niet bij alle menschen zonder onderscheid gepredikt wordt, en bij hen, wien het gepredikt wordt, niet gelijkelijk of voortdurend dezelfde plaats vindt.”¹²⁾ En dan zoekt Calvin de oplossing van deze vraag in den raad en het welbehagen Gods. Met instemming haalt hij aan de uitspraak van een van zijn lievelingsschrijvers, Bernard van Clairveaux — den meest-paulinischen en reformatorischen van alle middeleeuwen — namelijk, dat de kerk is „verborgen in den schoot der gelukzalige praedestinatie en in de menigte der ellendige verdoemenis.”¹³⁾ Want inderdaad, de praedestinatie is deze wonderlijke, ondoorgronde, vaste en eeuwige wil in God, niet allereerst, dat er geen menschen, maar dat er wel menschen, ja zondaren zalig worden.

En het laatste en hoogste, waartoe onze vroomheid opklimmen kan, is, dat ik geloof, dat ik zalig word als zondaar, absoluut als zondaar, om volstrekt niets in mijzelf, alleen door den vrijen wil des Heeren, uit louter genade, puur door de vrije ontferming des Vaders, opdat ook ik, nu reeds in mijn aardse leven, in gemeenschap met Zijn gansche gekende bondsvolk zou zijn tot prijs Zijner heerlijkheid. Ja, rusten in de uitverkiezing is ook dit, dat God het niet opgeeft, dat Hij het nooit loslaat, dat Hij het ook om mijn zonden en afwijkingen niet zal laten varen; maar dat ik Hem al de dagen mijns levens en in het sterven, ja tot in de eeuwigheid zal vinden zooals ik Hem gisteren en heden heb bevonden: de Vader van alle genade, de Bron der eeuwige liefde, de Heere des verbonds, en de God van mijn doop.

E. D. KRAAN.

Aanhangsel. De vraag zou kunnen gesteld worden, waarom ik in deze artikelen mij uitsluit

tend en zoo scherp tegen het piëtisme heb gekeerd.

Hiervoor waren verschillende overwegingen. Vooreerst vroeg het onderwerp, zooals het mij voor het Geref. studentencongres werd voorgelegd, speciaal naar de piëtistische vroomheid.

Voorts zal ieder, die van onze legenwoordige preeken en stichtelijke lectuur iets onder de oogen kreeg en dit nader bezag, moeten erkennen, dat deze nog lang niet algemeen en streng genoeg in verbondmatigen stijl zijn opgebouwd; terwijl met name in het z.g. toepasselijk gedeelte en nog nader wanneer het aan de kennis der zonde en de persoonlijke toeëigening toekomt, meer dan eens de piëtistische in plaats van de reformatorische lijn gevolgd wordt.

Deze handelwijze moet al verder als een der oorzaken beschouwd, dat het geloof en de vroomheid niet in die mate bloeien als verwacht kon worden naar het vele, dat God ons gaf.

Eindelijk mag niet vergeten, dat het piëtisme in de geschiedenis tot verintellectualisering van het leven, ja tot rationalisme heeft geleid. Niet slechts in dezen zin — zooals vaak voorgesteld wordt — alsof het laatste een reactie was op het eerste, omdat na de gevoels-overheersching het verstand zijn rechten hernam. Maar veelmeer, omdat in het piëtisme zelf de tendenzen liggen, die tot rationalisme leiden, zoodat het daar altijd, vroeg of laat, uitkomen moet. Zijn ondergraving van het gezag der objectieve instellingen van woord en sacrament, belijdenis en dogma, kerk en ambt; zijn allures, om de autoriteit van het ambt afhankelijk te maken van den persoon en nog nader van den staat — het al of niet bekeerd zijn — van den ambtsdrager; zijn verheffing van zoogenaamde eigen ervaring en verlichting des Geestes boven het Woord Gods; zijn schematisering van den heilsweg en het afhankelijk maken der genade van ons geloof en onze liefde — het is alles in beginsel rationalisme: het zetten van den mensch met zijn verstand boven het Woord.¹⁴⁾ Trouwens, wie in het leven rondziet, zal opmerken, dat piëtistisch getinte menschen vaak tot orthodoxisme vervallen zijn. En orthodoxie is totaal anders dan de orthodoxie, die het sieraad der kerk in haar beste en edelste verledenwaardig is geweest. E. D. K.

14) Zie hierover o.a.: E. S. Waterhouse, art. Pietism, in Hastings' Encyclopaedia of religion and ethics X, 9; Leube, art. Pietismus, in Die Religion in Geschichte und Gegenwart IV², 1257-1258.

KERKELUK LEVEN

Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks). XI

Hetgeen we tot nu toe opmerkten, had ten doel, erop te wijzen, dat — althans in de door ons besproken passages — van een weldoordachte „leer” van Dr A. Kuyper op het punt der pluriformiteit der kerk geen sprake is. Dit te constateeren, leek ons hierom van beteekenis, wijl door Prof. Hepp beweerde was, dat Dr Kuyper in deze leer teruggegrepen had naar de beste periode van de Reformatie, en dat, wie tegen deze leer in verzet kwam, sneed in het hart der Reformatie.

Nu zal natuurlijk ieder onmiddellijk kunnen opmerken: goed, laat het nu eens waar zijn, dat in de bedoelde passages de bedoelde leer bij Dr Kuyper niet uitgewerkt, niet bepaald als „LEER” doordacht is, dat zegt toch nog zoo heel veel niet? Heeft Dr Kuyper niet veel meer geschreven? Er zullen toch wel andere plaatsen zijn, waar Dr Kuyper de pluriformiteitsgedachte uitvoerig behandelt, en op die andere plaatsen zal toch wel aan den dag komen, dat Dr Kuyper wel degelijk op dit punt een „leer” heeft voorgedragen?

Nu hebben we het in het beantwoorden van zulk een bedenking eigenlijk niet moeilijk, naar het ons schijnt.

Indien men het n.l. mocht hebben toegegeven, dat het citaat uit de Encyclopaedie evenmin als dat uit de Gemeene Gratie kan worden aangemerkt als uiteenzetting van een „leer”, in den ernstigen zin van dit woord, dan kunnen we voorts wijzen op het feit, dat Dr A. Kuyper in het jaar 1901 zelf erkend heeft, dat er op dat oogenblik nog „gapingen” in zijn betoog waren „aan te vullen”.

Wij doelen hier op wat Dr Kuyper schreef in „De Heraut” van 17 Februari 1901 (no. 1207). Daar wordt melding gemaakt van de bestrijding, die de heer Th. F. Bendorp, Roomsche Katholiek priester, in „De Katholiek” (Deel CXIX, Febr. — Maart 1901) gegeven had, onder den titel: „Een fundamentele misvatting van Dr A. Kuyper of een hopeloos pleidooi”. We komen op dezen pennestrijd nog terug; thans bepalen we ons tot een historische herinnering.

Dr Kuyper, in „De Heraut” melding doende van Pater Bendorps bestrijding, prijst diens ernstigen wil en betoogtrant, en schrijft dan:

„En in dat opzicht zou het ons dan ook een voorrecht zijn, indien we ruimte en tijd konden vinden, om haar op den voet te volgen en overtuiging tegen

„overtuiging, betoog tegenover betoog te plaatsen.

„Voor een deel zullen we dat ter gelegener tijd dan ook stellig doen, al zal het wellicht niet in den vorm van anticritiek zijn. Het geldt hier een grondovertuiging en ook wij mogen nimmer „aflaten, om de gronden dezer overtuiging telkens „opnieuw te toetsen en de gapingen, die „er nog in ons betoog zijn, aan te vullen; iets waarbij „ook deze polemiek ons meer dan één plek zal „kunnen aan de hand doen, waarbij nadere „voorziening noodig is.”

Tot zoover Dr Kuyper. Enkele spatiëeringen waren van ons.

Men ziet het: Dr Kuyper zelf geeft hier rondweg toe, dat men op dit oogenblik stellig teveel zou zeggen, als men beweerde, dat hij een afgeronde „leer” der pluriformiteit had voorgedragen.

Het zal dus nu de vraag zijn, of hij dat dan misschien later heeft gedaan. Of hij later zijn stellig gegeven belofte, betoog tegen betoog te plaatsen, heeft ingelost.

Nu is er reeds onlangs door anderen aan herinnerd, dat op dit punt Dr Kuyper den strijd tegen Pater Bendorp feitelijk heeft laten liggen. Eén onzer predikanten, die zich voor deze kwestie zeer sterk interesseert, heeft de groote vriendelijkheid gehad, voor mij eens na te gaan, wat Dr Kuyper nadien — d.w.z. na de in het nr. van 17 Febr. 1901 gegeven belofte — over de zaak heeft geschreven. Van het door ons gereleveerde citaat uit de „Gemeene Gratie” (oorspronkelijk „De Heraut” 1185, 16 Sept. 1900), dat ook Pater Bendorp aanleiding gegeven had tot zijn tegenopmerkingen, had immers Dr Kuyper zelf erkend, dat er „gapingen” in aan den dag kwamen. Vraag dus: wat is na dien gegeven, om de gapingen aan te vullen, en zoo aan de leerlingen, of wil men: epigonen (in neutralen zin dit woord thans gebruikt) grond te geven voor de bewering, dat Dr Kuyper inderdaad een „leer” had voorgedragen?

Wie nagaat, wat er sinds geschreven is, vindt niet veel.

Allereerst denkt men natuurlijk aan de Encyclopaedie. Deel I kan buiten beschouwing blijven; het is historisch. Deel II is, wat de voorrede betreft, gedateerd 1 Mei 1894. Deel III 17 Juni 1894. We kunnen ons daartoe, d.w.z. tot den eersten druk bepalen, omdat Dr Kuyper in het „voorwoord voor den tweeden druk” verklaard heeft (22 Juni 1908), dat de herziening van den eersten druk niet door hem zelf geschied is. Ik heb den eersten druk niet bij de hand, maar vermoed niet, dat er op dit punt ingrijpende wijzigingen plaats gevonden hebben.

Nu hebben we reeds over de Encyclopaedie gesproken, en opgemerkt, dat in het door ons daaruit geciteerde gedeelte de gapingen, om thans met Dr Kuyper zelf te spreken, niet zijn weggenomen.

Van andere uitspraken, met name in Deel III, durf ik reeds thans hetzelfde verklaren. Waarschijnlijk komen wij nog wel op enkele uitspraken terug (199, 209, 269, 354, 358/9, 372 e.a.p.).

En wat voorts de andere plaatsen betreft, kunnen wij verwijzen naar de reeks Pro Rege, later in het bekende boek herdrukt, b.v. Deel II, blz. 191 v.v.: Verbroken Eenheid. Vervolgens de artikelen-reeks over de kerk („De Heraut” 2161, 22 Juni 1919).

Voorts kan men natuurlijk nog verscheidene uitspraken vinden in de Dictaten Dogmatiek, Het Werk des Heiligen Geestes, Het Calvinisme, en ten deele ook in het Tractaat van de Reformatie der Kerken. Wij hopen uit de hier genoemde literatuur nog te citeeren. Reeds nu echter merken wij op, dat van een breede bespreking, die tot den bodem afsteekt, in de genoemde passages niets te vinden is; dat van het tegenbetoog tegen Pater Bendorp niets gekomen is, en dat dus feitelijk de bewering, dat er in Dr Kuypers leer gapingen zijn, hem zelf meer recht laat wederbaren dan de ontkenning daarvan. Wij hopen later op deze dingen terug te komen, en laten het voor deze week bij hetgeen opgemerkt is.

K. S.

De Kersten over de bescherming van godsdiensten.

Blijkens „De Banier” van 19 Januari 1933 heeft Ds Kersten enkele woorden gewijd aan een uitspraak, die hij vond in het Utrechtsche Dagblad, waarin van een rede, die ik te Utrecht hield tegen de N. S. B., verslag gegeven werd. Ook van de bespreking, die daar op volgde nam dit blad een verslag op. Ds Kersten vond daarin de uitspraak mijnerzijds, dat de Anti-Revolutionaire partij alle godsdiensten beschermen wil. Ds Kersten legt daarbij den vinger, en noemt dan deze uitslating, hoewel hij ze eerlijk vindt, meteen droevig, een teeken van het diep verval der „Gereformeerde opvattingen”. Hij noemt ze een uiting, welke geheel conform is aan „de droevige praktijk van het A. R. elk-wat-wils-systeem”.

Nu zijn wij niet gewoon, docent Kersten te volgen in al zijn expectaties. In de A. R. partij hebben de brieven van den heer R. A. den Ouden reeds zóó herhaalde malen aangetoond, hoe onwezenlijk, en hoe onwaar, de bestrijding van Ds Kersten is, en hoe deze zijnerzijds de tegen hem ingebrachte bedenkingen zóó herhaaldelijk met een

volmaakt doende w zee-drager komt in

Er is een nairen, ee van derg zwaar te enkel wo

Ter wil wij op, da systeem hiervan s als de h welis, l systeem" verwarri aan te m ongevee leder ech der en ge De Overl H. Colijn op het a blad en 1934, blz. Gods gel en behoo geving all van het l b. alle ke voort al lijdenis a handelen houden v dat steun lijk kant zeden; d. onbevoeg sche hem der natie die het v haar uits ling van grens te

De hee neer hij „religies” lijk maak gies. Een ring daa van een, geheel v het geno het anti- voor hel door de of naam ingevoer program waarschu staat op „het kon de inwe schappen schern „Wij w den slaa kennen, arbeid, i richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe kerk zal De co Kersten Utrechts bracht i tuur” (d bij de h program dienst- e van den EUROP (15). Mel christelij onze K om te d voor der een gro En to Mohamm gaande waarvan er op, d „besch zij hand ma. Nab bevoe nog zeg stand v Laat o de vraag plus Ds in Nede

„Wij w den slaa kennen, arbeid, i richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe kerk zal De co Kersten Utrechts bracht i tuur” (d bij de h program dienst- e van den EUROP (15). Mel christelij onze K om te d voor der een gro En to Mohamm gaande waarvan er op, d „besch zij hand ma. Nab bevoe nog zeg stand v Laat o de vraag plus Ds in Nede

„Wij w den slaa kennen, arbeid, i richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe kerk zal De co Kersten Utrechts bracht i tuur” (d bij de h program dienst- e van den EUROP (15). Mel christelij onze K om te d voor der een gro En to Mohamm gaande waarvan er op, d „besch zij hand ma. Nab bevoe nog zeg stand v Laat o de vraag plus Ds in Nede

„Wij w den slaa kennen, arbeid, i richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe kerk zal De co Kersten Utrechts bracht i tuur” (d bij de h program dienst- e van den EUROP (15). Mel christelij onze K om te d voor der een gro En to Mohamm gaande waarvan er op, d „besch zij hand ma. Nab bevoe nog zeg stand v Laat o de vraag plus Ds in Nede

„Wij w den slaa kennen, arbeid, i richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe kerk zal De co Kersten Utrechts bracht i tuur” (d bij de h program dienst- e van den EUROP (15). Mel christelij onze K om te d voor der een gro En to Mohamm gaande waarvan er op, d „besch zij hand ma. Nab bevoe nog zeg stand v Laat o de vraag plus Ds in Nede

„Wij w den slaa kennen, arbeid, i richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe kerk zal De co Kersten Utrechts bracht i tuur” (d bij de h program dienst- e van den EUROP (15). Mel christelij onze K om te d voor der een gro En to Mohamm gaande waarvan er op, d „besch zij hand ma. Nab bevoe nog zeg stand v Laat o de vraag plus Ds in Nede

„Wij w den slaa kennen, arbeid, i richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe kerk zal De co Kersten Utrechts bracht i tuur” (d bij de h program dienst- e van den EUROP (15). Mel christelij onze K om te d voor der een gro En to Mohamm gaande waarvan er op, d „besch zij hand ma. Nab bevoe nog zeg stand v Laat o de vraag plus Ds in Nede

8) t. a. p. III, II, 8.

9) t. a. p. III, XX, 2.

10) t. a. p. III, XX, 1.

11) t. a. p. III, XX, 1 en 2.

12) t. a. p. III, XXI, 1.

13) t. a. p. III, XXI, 1.